 <https://doi.org/10.30663/turkla.d.1103505>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Çeviri / Translation
Geliş Tarihi / Received date : 14.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted date : 10.06.2022
Yayın Tarihi / Date published : 20.06.2022

Atıf / Citation

Türkmen Edebî Dilinin Yazımı Üzerine TSSC II. Dilbilim Kurultayı'nın Kararları. (Akt. Tahir Aşirov, Sinan Dinç).
Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD). 6. Cilt,
1. Sayı, 297-307.

**TÜRKMEN EDEBÎ DİLİNİN YAZIMI ÜZERİNE TSSC II. DİLBİLİM
KURULTAYI'NIN KARARLARI* (6-9 Ekim 1954)**

*Decision of TSSC II Linguistics Congress on the Writing of the Turkmen Literary Language
(6-9 October 1954)*

Akt. TAHİR AŞİROV¹ - SİNAN DİNÇ²

Öz

XX. yüzyılda Türkmen edebî dili ile ilgili farklı çalışmalar yayımlanmıştır. Türkmen edebî dili ile ilgili çalışmalarla birlikte onun yazım kurallarını kalıcı hâle getirmek üzerine de farklı zamanlarda kararlar alınmıştır. Özellikle “Sovyet Türkmenistanı” döneminde Türkmen edebî dilinin yazım kuralları netleştirmek ve standartlaştırmakla yazımda birliği sağlamak gayesiyle kurultaylar düzenlenmiştir. Bu kurultaylardan biri de 6-9 Ekim 1954 tarihinde Aşkabat'ta gerçekleşen II. Dilbilim Kurultayı'dır. Bu kurultayın kararları Türkmenistan İlimler Akademisi tarafından 1955 yılında “Türkmen Edebî Dilinin Orfografyası Barada TSSR-iñ II Lingvistik Gurultayınñ Rezolyutsiyası” (Türkmen Edebî Dilinin Yazımı Üzerine TSSC II. Dilbilim Kurultayı'nın Kararı) adıyla yayımlanmıştır. Metin giriş ve üç bölümden oluşmakta ve “Kök veya Gövde Sözcüklerin Yazım Kuralı”, “Birleşik Sözcüklerin Yazım Kuralı”, “Rus Dilinden Türkmen Dilinin Sözlük Bileşimine Geçen Sözcüklerin Yazım Kuralı”, “Eklerin Yazım Kuralı”, “Büyük Harflerin Yazıldığı Yerler” ve “Sözcükleri Yeni Satıra Geçirme Kuralı” başlıklarını içermektedir. Bu yazı, Türkmen edebî dilinin yazım kuralları açısından tarihi belge niteliğinde olan metnin aktarımıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkmen, Dilbilim Kurultayı, Türkmen Edebî Dili, Yazım Kuralları.

* 2 Nisan 1955 yılında Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Yüksek Konseyi Başkanlığı tarafından onaylanmıştır.

¹ Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Anabilim Dalı. Zonguldak/TÜRKİYE. E-mail: tahirashirov@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9684-0834>

² Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. Erzurum/TÜRKİYE. E-mail: sinandinc@atauni.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5749-6033>

Abstract

In the XX century, different studies on the Turkmen literary language were published. Along with the studies on the Turkmen literary language, decisions were taken at different times to make its spelling rules permanent. Especially in the period of Soviet Turkmenistan, congresses were held in order to clarify and standardize the spelling rules of the Turkmen literary language and to ensure unity in writing. One of these congresses was the II. Linguistics Congress. The decisions of this congress were published by the Turkmenistan Academy of Sciences in 1955 under the name of “Türkmen Edebi Diliň Orfografiyası Barada TSSR-iň II Lingvistik Gurultayıň Rezolyutsiyası” (Decision of TSSC II Linguistics Congress on the Writing of Turkmen Literary Language). The text consists of an introduction and three parts and consists of “Spelling Rule of Root or Body Words”, “Spelling Rule of Compound Words”, “Spelling Rule of Words Converted from Russian to Turkmen Dictionary”, “Spelling Rule of Suffixes”, “Places of Capital Letters” and “New Line Rule” includes headings”. In this article, it is the transfer of the text, which is a historical document in terms of the spelling rules of the Turkmen literary language.

Keywords: Turkmen, Linguistics Congress, Turkmen Literary Language, Spelling Rules.

TSSC (Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) Bilimler Akademisi'nin asil üyesi, Prof. Pıgam Azımov'un “Türkmen Diliniň Orfografiyasına Girizilyän Käbir Üytgeşmeler ve Goşmaçalar Hakkında” (Türkmen Dilinin Yazımına Dâhil Edilen Bazı Değişiklik ve Eklmeler Hakkında) adlı bildirisi dikkate alınarak Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti II. Lengüistik Kurultayı, hâlihazırda Türkmen dilbiliminin temel görevlerinden birinin Türkmen yazımını (orfografiyasını) netleştirmek ve onu standartlaştırmak (unifitsirlemek) olduğunu belirtmektedir.

1936 yılının Mayıs ayında gerçekleşen I. Lengüistik Kurultayı'nın kararları ve yazım ile ilgili bazı meselelerini netleştirmek konusunda Türkmenistan Bilimsel-Araştırma Dil ve Edebiyat Enstitüsünün sonradan gerçekleştirilen toplantılarının kararlarına dayanan Türkmen dilinin şu anki yazımı, bazı eksiklerden kurtarılamamıştır. Bu eksikler:

- a) Kök veya gövde sözcüklerin yazımında bazı tartışmalı konuların varlığından;
- b) Birleşik sözcüklerin birlikte ve ayrı yazılışının net belirlenmemesinden;
- c) “Tarihi, sımpı, ılmı” gibi sözcüklerin yazılışının yanlış belirlenmesinden;
- d) Kısaltmalarda (Abbreviaturalarda) eklerin kullanımında karmaşanın olması ve benzerlerinden ibarettir.

Bu eksiklikler giderilerek Türkmen yazımının olgunlaştırılması zorunludur. Fakat Türkmen edebî dilinin mevcut yazımının olgunlaştırılması onun köklü bir şekilde yeniden oluşturulmasını, mevcut kuraldan tamamen vaz geçilmesini talep etmiyor. Bu yüzden Türkmen dilinin teklif edilen yazım kurallarına köklü bir reform değil de onun belli bir ölçüde düzeltilmesi ve iyileştirilmesi olarak bakılması gerekir.

Türkmen dilinin söz dağarcığının zenginleşmesinde Rus dili büyük rol oynuyor. Rus dilinden alınan sözcüklerin sayesinde günümüz Türkmen dilinde halk ekonomisinin ve medeniyetin çeşitli dalları ile ilgili sözcükler artıyor. Bu sözcükler Türkmen dilinin gelişiminin iç kuralları temelinde varlıklarını sürdürüyorlar.

Kurultay, Türkmen dilinin yazım kurallarına değişiklikler, netleştirmeler dilin gelişimi ve gelişiminin iç kuralları dikkate alarak eklenmelidir diye düşünülmektedir.

Yukarıda ifade edilenler esas alınarak II. Dilbilim Kurultayı bunları karara bağlıyor:

I.

Türkmen dilinin alfabesindeki harflerin düzeni ve adları aşağıda verildiği şekilde kabul edilmelidir:

A	Б	В	Г	Д	Е	Ё	Ж	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	Ң
a	be	ve	ge	de	ye	yo	je	ce	ze	i	yı	ka	el	em	en	eň
О	Ө	П	Р	С	Т	У	Ү	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ		
o	ö	pe	er	es	te	u	ü	ef	ha	tse	çe	şa	çşa	kesme işareti		
Ы	Ь											Ә	Ә	Ю	Я	
ı	yumuşatma (yani inceltme) işareti											e	ä	yu	ya	

II.

Türkmen dilinin imlâsı ile ilgili kaidelerin aşağıda verilen kurallarına göre kabul edilmelidir.

Kök veya gövde sözcüklerin yazımı

1. İlk hecesi açık ve ünlüleri kısa söylenen sonu “z, l, n, r, s, ş” sesleri ile biten iki heceli kök veya gövde sözcüklerin ardından ünlü ile başlayan ekler eklendiğinde, ikinci hecedeki kısa söylenen dar ünlüler, kendilerinden önce tonlu ünsüz varsa düşürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *agız – agzi, ogul – ogli, goyun – goynı, bogun – bogni, görün – görner, uruş – urşı, tovsu – tovsar, kövüş – kövşi, dövür – dövri.*

Not: “Asıl, pasıl, nesil, ılım” gibi sözcükler bu kuralın dışında olup “aslı, paslı, nesli, ılım” şeklinde yazılıyorlar.

2. “Aňrı, bäri, yokarı, ileri” gibi yön gösteren sözcüklere “d, k, l, r, s” sesleriyle başlayan ekler eklendiğinde, sonlarındaki dar ünlüler düşürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *yokarkı, ilerki, bärde, ilerlemek, yokarsı, yokarrak, aňırsı.*

3. “K” sesiyle biten çok heceli kök veya gövde sözcüklerin sonuna “-cık, -cik; -cak, -cek” ekleri eklendiğinde, sözcük sonundaki “k” sesi düşürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *tayak – tayacık, ketek – ketecik, keyik – keyicek, gayık – gayıcak, körük – körücek.*

4. “-yış, -yiş” eklenerek oluşturulan sözcüklerin sonuna ünlü ile başlayan ekler eklendiğinde, “-yış, -yiş” ekinin “ı, i” sesleri düşürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *Yaşayış – yaşayışı, gepleyiş – gepleyişi.*

5. Kök veya gövde sözcüklerin ortasında yan yana gelen ve farklı hecelere ait olan iki tonsuz (dımık) ünsüzlerden ikincisi tonluya (açık) dönüştürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *Tapbat, hatda, mekdep, keçce, çakgı, işdü, depder, kepder, serişde.*

Not: “Madda, mukaddes” sözcükleri bu kurala dâhil değildir.

6. Sözcük ortasında yanaşık gelen “st, mb, ŋg” seslerinin kök veya gövde sözcüklerde benzeşen (asimile olmuş) varyantı yazılmalıdır.

Örneğin: *Hassa, ussa, tümme, lemmer, gaňna, işeňñir* vb. “Yassık, tussag, iňne” gibi sözcükler de bu kurala dâhil ediliyor.

İsim işlevinde kullanılan “gızırma, össürim, bassırma” sözcüklerinin de benzeşen (asimile olmuş) formu yazılmalıdır.

7. Kök sözcüklerin ortasında yanaşık gelen “ld, nd” seslerinin benzeşmeyen (asimile olmamış) varyantı yazılmalıdır.

Örneğin: *Ballak değil, baldak, ballız değil, baldız, sallamlı değil, saldamlı, sannık, değil, sandık, yannak değil, yandak, ennam değil, endam, ennik değil, endik, künnük değil, kündük* vb.

8. Kök veya gövde sözcüklerin sonunda bazı ünsüzlerin yan yana gelme özelliği vardır. Bu ünsüzlerin arasında zayıf (redüksiyona uğramış yani indirgenmiş) bir ünlü işitilse de bu sesin yazılmaması kuralı korunmalıdır.

Örneğin: vp: *hovp*, vç: *mövç*, gt: *bagt, nagt, vagt*, yp: *keyp, hayp*, yt: *ayt, gayt, süyt*, lk: *mülk, halk*, lp: *gulp, zülp*, lt: *milt, çalt, elt, yalt- yult*, np: *sinp*, ns: *cins, üns*, nt: *gant, bent, ant, düşevünt, goşant*, nç: *gazanç, begenç, guvanç*, ŋk: *süñk, añk, tañk, çeñk*, rz: *arz, karz*, rk: *berk, şark, görk, erk*, rp: *harp, sarp, zarp, gurp*, rs: *ders, sars, gürs-gürs, bars*, rt: *yırt, dört, kert, murt, mert*, rh: *çarh, parh, nurh*, rç: *harç, burç, berç, sarç*, st: *ast, kast, üst*, ht: *äht, cäht*, şk: *köşk, ışk*, şp: *keşp*, şt: *küş, keşt*.

9. İlk hecesi herhangi bir ünsüz ile bitip, ikinci hecesi “r” sesiyle başlayan iki heceli sözcüklerde ilk hecenin sonundaki ünsüz ile “r” sesi arasında belli belirsiz işitilen dar bir ünlü varmış gibi olsa da bu ünlü yazılmıyor.

Örneğin: *topurak değil, toprak, gudurat değil, gudrat, titiremek değil, titremek, eşiret değil, eşret, yañıramak değil, yañramak, samuramak değil, samramak, düzüräk değil, düzräk*.

Ünleme yakın ses yansıma sözcüklere “-la, -le” eklendiğinde de ek ile sözcüğün arasında belli belirsiz işitilen dar ünlüler yazılmıyorlar:

Örneğin: *patılamak değil, patlamak, hıkılamak değil, hıklamak, haşılamak değil, haşlamak, iñilemek değil, iñlemek*.

10. İlk hecesinde “yo (ë), o, ö, u, ü, yu (ю)” yuvarlak (dodak) ünlülerinden herhangi biri olan çok heceli sözcüklerin ikinci hecesindeki kısa söylenen dar ünlüler yuvarlaklaştırılarak (dodaklandırılıp) yazılmalıdır.

Örneğin: *ogul, çoluk, uçgun, yumuş, öküz, yorunca, üzüm, kömür, duruñ, gözüm, düzüm, özüñ, ogluñ, gördük, durduk, özüm, gördüñiz, ogluñız*.

Not: Sözcük sonunda dar ünlüler yuvarlaklaştırılmadan yazılıyorlar.

Örneğin: *Ulu değil, ulı, börü değil, böri, çürü değil, çüri*.

11. Kök veya gövde sözcüklerin kapalı hecelerindeki “v” sesinden sonra ve önce gelen kısa, dar ünlüler yuvarlaklaştırılıp yazılmalıdır.

Örneğin: *gavun, mavut, avunmak, hicuv, yazuv, şarlavuk, cürlevük*.

12. Birleşik (Goşma) sözcüklerde yuvarlak ünlüler, yuvarlak ünlülerinin yazım kuralları çerçevesinde, sözcüğün üçüncü ve dördüncü hecelerinde de yazılıyor.

Örneğin: *Oguldursun, Daşhovuz, üçburçluk, ikatyok, mekgecöven*.

13. İkinci hecede “u, ü” sesleri olan sözcüklere soyadı yapım ekleri eklendiğinde “u, ü” sesleri uzun söylenirse de onların yerine “ı, i” harfleri yazılmamalı, “u, ü” harfleri yazılmalıdır.

Örneğin: *Burun – Burunov, Torum – Torumov, Mürrük – Mürrükov.*

14. Patlamalı (Zarflı), tonsuz (dımık) olan “k, p, t, ç” sesleri ile biten uzun ünlülü tek heceli, sözcüklerin ve birden çok heceli sözcüklerin sonuna ünlü veya “r” sesi ile başlayan ekler eklendiğinde, sözcük sonundaki tonsuzlar, karşılıkları olan “b, g, d, c” tonlularına dönüştürülüp yazılmalıdır.

Örneğin: *tayak – tayagı, äk – ägi, Meret – Meredi, at – adı, Sadap – Sadabı, tap – tabı, tut – tuduň, ot – odi, agaç – agacı, täç – täci, güyç – güyci, sap – sabrak, ak – agrak, giç – gicräk, belet – beledräk, gülüp – gülübräk.*

Not: “tanap, tarap, edebiyat, minnet, hökümet, zähmet” gibi sözcükler bu kural dışında tutularak sonlarındaki “p, t” sesleri tonlulaştırılmadan yazılmalıdır.

Örneğin: *tanap – tanapı, tarap – tarapı, edebiyat – edebiyatı, minnet – minneti, hökümet – hökümeti, zähmet – zähmetiň.*

15. Patlamalı, tonsuz “k, t” sesleri ile biten uzun ünlülü tek heceli sözcüklere ve çok heceli sözcüklere “y, ya (я)” harfleri ile başlayan ekler eklendiğinde, bu sözcüklerin sonundaki tonsuzlar, “g, d” seslerine dönüştürüp yazılmalıdır.

Örneğin: *it – idyär, işlet – işledyär, oynat – oynadyar, hovluk – hovlugyar, gicik – gicigyär.*

16. Sonu üstteki tonsuzlar ile biten sözcükler ünlü ile başlayan sözcükler ile birleştirilip yazıldığında da sondaki tonsuzlar karşılıkları olan tonlulara dönüştürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *basıpalıcı değil, basıbalıcı, Akoraz değil, Agoraz.*

17. Sonu “k” sesiyle biten adlara soyadı yapım eki “ov, ova” eklendiğinde, sözcük sonundaki “k” sesi “g” sesine dönüştürülmeden yazılmalıdır.

Örneğin: *Sadık – Sadıkov, Kömek – Kömekova* gibi.

18. Türkmen dilinin söz dağarcığına Rusça aracılığıyla giren, sonu “p, t, ç” sesleri ile biten sözcüklere ünlü ile başlayan ekler getirildiğinde tonluya dönüştürmeden yazılmalıdır.

Örneğin: *institut – instituti, samolyot – samolyoti, teleskop – teleskopiň, Aleksandr Petroviç – Aleksandr Petroviçe* vb.

19. Tek heceli, ünlüsü kısa söylenen sözcüklerin sonuna ünlü ile veya “r, y, ya (я)” sesleri ile başlayan ekler eklendiğinde, sonlarındaki tonsuzlar, tonluya dönüştürülmeden yazılmalıdır.

Örneğin: *ek – eker, ekyär, aç – açar, açyar, at – atar, atyar, ot – ota, tap – tapar, tapyar, çet – çeträk.*

Not: “et, git, ayt, gayt, gурp, zarp, yenç, sanç, harç, pent, bent, gant, ışk, köşk” gibi birkaç sözcük bu kuralın dışındadır.

20. Bazen yuvarlak ünlülü bazen de düz ünlülü iki şekilde söylenen sözcüklerin yazımda yuvarlak ünlü ile söylenen varyantı yazılmalıdır.

Örneğin: *hinci değil, hünci, mıkdar değil, mukdar, bıray değil, burav, Misir değil, Müsür, minmek değil, münmek.*

Not: 1. “Misgal, mıdam, yilic, Hindistan” gibi sözcükler yuvarlaklaştırılmadan yazılıyorlar.

2. “Çirtmek, çürtmek, bitin, bütün” gibi sözcüklerin her biri farklı anlamda olduklarından iki şekli de anlama göre kullanılmalıdır.

Örneğin: “Bütün” sözcüğü “bütün, tüm” anlamında kullanılması, “bitin” sözcüğü ise “abat” manasında kullanılması gibi.

21. Sözcük ortasında yanaşık gelen “lñ – ñl, lg – gl, -pr – rp” seslerinin yer değiştirilerek kullanımının yazımda ilk varyantı alınmalıdır.

Örneğin: *yañlış* değil, *yalñış*, *ıglamak* değil, *ılgamak*, *torpak* değil, *toprak*.

22. Sözcük başında bazen tonlu, bazen tonsuz söylenen ünsüzlerin yazımda tonlu varyantı alınmalıdır.

Örneğin: *tıkız* değil, *dıkız*, *tört* değil, *dört*, *kep* değil, *gep*.

Not: “tänmek, dänmek, tikmek, dikmek, poz, boz, kırk, grık” gibi sözcüklerin her biri farklı anlamda oldukları için anlama göre onların iki şekli de kullanılıyor.

23. Bazı kök veya gövde sözcüklerde hem “g” hem de “v” ile kullanılan sözcüklerin yazımda sonuncusu kullanılmalıdır.

Örneğin: *yügürmek* değil, *yüvürmek*, *dügme* değil, *düvme*, *ögürmek* değil, *övürmek*.

Not: “**ugur, yugur, cögi**” gibi sözcükler bu kurala dâhil değildir.

24. Bazen ince, bazen kalın ünlülü – iki türlü söylenen sözcüklerin ince varyantı alınmalıdır.

Örneğin: *azız* değil, *eziz*, *adım* değil, *ädım*, *tız* değil, *tız*.

Not: “Vatan, dız, canavar, ız, ıs” sözcükleri bu kuralın dışındadır.

25. Sonu “ç” sesiyle biten sözcüklere “d, c, l, s, ç” sesleri ile başlayan ekler eklendiğinde, “ç” sesi “ş” sesine dönüştürülerek konuşulsa da yazıda dönüştürülmeden yazılmalıdır.

Örneğin: *aşdı* değil, *açdı*, *geşcek* değil, *geçcek*, *uşcak* değil, *uçcak*, *saşlı* değil, *saçlı*, *işse* değil, *içse*, *agaşçı* değil, *agaççı*, *kerpişçi* değil, *kerpiççi*.

26. Yazıda “hem” sözcüğünün eke dönüştürülerek kullanılmasına da imkân tanınmalıdır.

Örneğin: *Senem ve sen hem*.

Birleşik sözcüklerin yazım kuralı

1. Birleşik özel adların hepsi birlikte yazılmalıdır.

Örneğin: *Amangül, Annaoraz, Körmolla, Almaata, Köneürgenç, Gızıletrek, Köpetdag, Sırderya*.

Not: 1. Eğer birlikte kullanılan özel isimlerin ikincisinin arkasından 3. teklik şahıs iyelik eki getirilmişse bu durumda ayrı yazılmalıdır.

Örneğin: *Volga deryası, Murgap deryası, Kazbek dağı*.

Not: 2. Özel isimlerin ortasında yanaşık gelen iki ünlünün söyleyişte biri düşürülse de yazıda ikisi de yazılmalıdır.

Örneğin: *Almata* değil, *Almaata*, *Annoraz* değil, *Annaoraz*, *Könürgenç* değil, *Köneürgenç*.

2. Vurgusu birleşen, fonetik değişime uğrayan ve anlamı değişen birleşik sözcükler birlikte yazılmalıdır.

Örneğin: *yekegapan, toklutay, ikatyok, gözdañdı, atagzı, günebakar, ayakgap, arkadayanç, halkara, gözbagcı, bedenterbiyeçi, mekgecöven, unaş, eginbaş, porsuderman*,

otluçöp, içigara, agzala, başyulluk, yekelli, orunbasar, basıbalıcı, mmuhmansöyer, birneme, ikiyüzli, gözyetim, birsıhlı, sarıyagız, birentek.

Not: Birleşik sözcüklerde söyleyişte düşürülen ünlüler yazıda da düşürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *ikiatyok* değil, *ikatyok*, *gelenece* değil, *gelnece*, *yekeelli* değil, *yekelli*, *altıatar* değil, *altatar*.

3. “Durubermek, goyubermek, alıbermek, görübermek, işläbermek, görübilme, okabilme” gibi birleşik fiiller birlikte yazılmalıdır.

4. “Kädi, don, yol” gibi sözcüklerin önünden tamlayan olarak gelen sözcükler ayrı yazılmalıdır.

Demir yol, otlu yol, araba yol, suv kädi, palav kädi, yüpek don, gırmızı don.

5. Sayı öbekleri ayrı yazılmalıdır.

Örneğin: *On bir, on baş, on dokuz.*

6. Sayı öbekleri ile oluşturulan birleşik sözcükler de ayrı yazılmalıdır.

Örneğin: *yigrimi baş manatlık, on üçler.*

7. Sözcük başındaki “э” (e) sesi birleşik sözcüklerin ortasında, ünsüzden sonra geldiğinde “e” şeklinde yazılmalıdır.

Örneğin: *Etrek (Этрек) – Gızıletrek (ГЫЗЫЛЕТРЕК).*

8. Tekrar öbekleri aralarında tire ile yazılmalıdır.

Örneğin: *köne-söne, gara-gura, telli-pelli, oğlan-uşak.*

9. İki kez tekrarlanan sözcüğün arasına bağlama işlevinde getirilerek tekrar öbeği oluşturan “-a, -e, -ba, -be, -ma, -me” ekleri ilkinde doğrudan eklenip ardından tire konularak yazılmalıdır.

Örneğin: *basa-bas, göçe-göç, yılba-yıl, öyme-öy.*

10. “Can, aga, ece” gibi sözcükler özel adın bir parçası olarak kullanılmadığı zaman, kendilerinden önce gelen sözcük ile birleştirmeden yazılmalı.

Örneğin: *Berdi aga, Mirat can, Bibi ece* gibi.

Rus dilinden türkmen dilinin sözcük hazinesine giren sözcüklerin yazım kuralı

1. Kök veya gövde sözcükler Rus dilinde yazıldığı gibi yazılmalı.

Örneğin: *programma, brigada, jurnal, peç, билет, kooperativ.*

Not: Aşağıdaki sözcükler bu kuralın dışındadır.

Örneğin: *çäynek, äpişge, pencek, çemedan, sekunt, minut, tans, turba, bedre, semavar, kemptut, mampasa, köpük, maşın, fabrik, gazet* (bu tür sözcükler yazım kılavuzlarında detaylı olarak veriliyor).

2. Rus dilinin aracılığıyla Türkmen diline giren sözcüklerde görülen “dj” (дж) Türkmen dilindeki “c” (ж) ile verilmelidir.

Örneğin: *byucet, cut, Orconikidze.*

3. İkiz ünsüz ile biten sözcüklerin sonundaki ünsüzlerin biri düşürülüp yazılmalıdır.

Örneğin: *Metall* değil, *metal*, *kilogramm* değil, *kilogram*, *klass* değil, *klas*.

Not: özel isimler bu kuralın dışında tutulmaktadır.

Örneğin: *Prass F. M. Tomas Mann.*

4. Aslında inceltme (yomşaklık) işareti (ь) olup Türkmen dilinin sözcük hazinesine giren sözcüklerin isim veya sıfat olduğuna bakılmaksızın, onların çekimsiz varyantlarının tümünde inceltme işareti yazılmalı.

Örneğin: *Oblast' (область) komiteti, yanvar' (январь) ayı, kontrol' (контроль) iş.*

5. Rus dilindeki sıfatlar Türkmen diline alındığında, sıfat ekleri “-ny” (-ный), “-naya” (-ная), “-noye” (-ное) önlerindeki inceltme işareti ile birlikte atılıyor.

Örneğin: *original'naya rabota (оригинальная работа) – original iş, ontositel'noye prilagatel'noye (относительное прилагательное) – otnositel sıfat.*

6. Rus dilindeki göreceli sıfat yaran “çeskiy, -çny” (-ческий, -чный) gibi ekler atılıp, Türkmen dilinde “k” getirilerek göreceli sıfat oluşturuluyor.

Örneğin: *Kommunističeskiy (коммунистический) – kommunistik, pedagogičeskiy (педагогический) – pedagogik, antiçnyy (античный) – antik.*

Eğer böyle sözcükler meslek ile ilgili ad olarak kullanılırsa, o zamanda “k” sesinin ardından “i” sesi de getiriliyor.

Örneğin: *matematičeskiy (математический) – matematik (ad), matematiki (sıfat), himičeskiy (химический) – himik (ad) himiki (sıfat).*

Not: Bazı durumlarda “-ski” (-ский) eki yerine “-ik” (-ик) getirilerek de göreceli sıfat yapıldığı durumlar vardır.

Örneğin: *filosofski (философский) – filosofik.*

7. “Baku, Tartu” gibi sözcükler çekimlendiğinde, sözcük ile ekin arasma “v” sesi getirilmelidir.

Örneğin: *Baku, Bakuvıñ, Bakuva, Bakuvı, Bakuvda, Bakuvdan.*

8. “Zakavkaz’ye” (Закавказье), “Primor’ye” (Приморье), “Zaporoj’ye” (Запорожье) gibi sözcüklere ek getirildiğinde, inceltme işareti “ь” atılmamalı, bu sözcükler çekimlendiğinde “pravleniye” (правление) sözcüğünde olduğu gibi çekimlenmelidir.

Örneğin: *Zakavkaz’ye, Zakavkaz’yäniñ, Zakavkaz’yä, Zakavkaz’yäni, Zakavkaz’yede, Zakavkaz’yeden.*

9. Sonu “-sk” (-ск) ile biten sözcükler çekimlendiğinde, ince ünlü ek eklenmeli ve uyum için sözcük ile eklerin arasma “-i” sesi eklenmelidir.

Örneğin: *Krasnovodsk (Красноводск), Krasnovodskiniñ, Krasnovodskä, Krasnovodskini, Krasnovodskide, Krasnovodskiden.*

10. Kısaltılmaları (sözcüklerin ilk harfinden oluşanların) harflerin arasına nokta koymadan, büyük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *SSSR, TSSR, TASS, MK, MTS.*

Bu tür kısaltmalara ek getirilirken, kısaltılmanın içinde ünlü varsa ünlüye, eğer ünlü yoksa en sondaki ünsüzün söylenişine uyulmalı.

Örneğin: *TASS-ıñ, SSSR-ıñ, MTS-den, MK-da.*

Eklerin yazım kuralı

1. Ekler uygun olan sözcük türlerine doğrudan eklenerek yazılmalıdır.

Örneğin: *oturgiç, Durdını, öyde, ağaçlar, institutdan, meydandan, pagtalı.*

Not: Vurguyu üzerine almayan aşağıdaki ekler bu kuralın dışında tutulup eklendiği sözcük ile aralarına tire koyularak yazılmalıdır: *-da, -de, -da, -dä, -a, -ä, -ha, -hä, -la, -le*.

Not: Sözcüklerin ilk harflerinden oluşan kısaltmalar ile eklerin arasına tire koyularak yazılmalıdır.

Örneğin: *TASS-ıň, TSSR-de, MK-niň, MTS-iň*.

2. Ekler kalınlık incelik uyumuna uyularak yazılmalıdır.

Örneğin: *obadan, öyden, pagtaly, üzümli*.

“Tarihi, sıyasi, ilmi” sözcüklerinin sonuna eklenen “-i” yapım eki de kalınlık incelik uyumuna uydurularak yazılmalıdır.

Örneğin: *tarihi vaka, ilmi iş, sıyasi gürrüň*.

Aşky, Pıragy gibi sözcükler de bu kural esas alınarak yazılmalıdır.

Ancak aşağıdaki eklerde bu kural korunmuyor: *-ana, -baz, -ban, -bi, -van, -vaç, -gir, -gär, -dan, -dar, -cagaz, -zar, -keş, -kär, -maç, -nama, -nä, -paraz, -hana, -hor, (ı, i, u, ü), -stan*.

3. Sözcüklerin önünden gelip farklı anlamda sözcük oluşturan “kä” aşağıdaki sözcükler ile kullanıldığında bitişik yazılmalıdır.

Örneğin: *käwagt, kämahal, käpille, kägün, käbir*.

4. Karışık heceli sözcüklere ekler sözcüğün en son hecesinin ünlüsü dikkate alınarak eklenmelidir.

Örneğin: *pionerler, meydaniň, Durdiyevde*.

Not: Sonu “sk” (ск) ile biten sözcükler bu kurala dâhil değildirler. (Krasnovodsk – Krasnovodskide).

5. Aşağıdaki ekler eklendiği sözcüklerin ünlülerinin nasıl olduğuna ve kaçmı heceye denk geldiklerine bakmaksızın yazımda yuvarlak ünlülü yazılmalıdır.

Örneğin: *-vuk (sandıravuk), vük (cürlevük), -vul (garavul), -vünt (düşevünt), -uv (yazuv), -iiv (berüiv)*.

6. Türkmen diline Rus dilinin aracılığıyla giren sözcüklerin sonu “y” (й) veya inceltme işareti (ь) ile bitiyorsa, ek getirildiğinde, sondaki “y” (й), “ь” düşürülerek yazılmalıdır.

Örneğin: *vojatty (вожатый) – vojattda, yanvar’ (январь) – yanvardan*.

7. “Kino, pal’to” (Кино, пальто) gibi sözcüklere ünlü ile biten sözcüklere getirilen ekler eklenir. Fakat yönelme hâlinde “o” ünlüsü uzun söylenerek yönelme hâli ifade edilir.

Örneğin: *Men kino: gitcek*.

8. Sonu “z, l, n, s” seslerine biten sözcüklere “d” ile başlayan ekler eklendiğinde, konuşmada “d” sesi sözcük sonundaki bu seslere benzeşse de yazımda olduğu gibi yazılmalıdır.

Örneğin: *bizze değil de bizde, allı değil de aldı, yollaş değil de yoldaş, mennen değil de menden, Nepessen değil de Nepesden*.

9. “Bi-” eki ünlü ile başlayan sözcüklere eklendiğinde, ek ile sözcüğün arasında “y” sesi işitilse de yazıda bu sözcüklerin asıl hâli korunarak yazılmalıdır.

Örneğin: *biyagry değil de biagry, biyedep değil de biedep*.

Büyük harflerin yazıldığı yerler

1. Özel adların ilk harfi büyük harf ile yazılmalıdır:

Örneğin: *Moskva, Oraz, Volga.*

Not: Yapım ekleri alıp özel ad olmaktan çıkan sözcükler küçük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *marksizm, aşgabatlı, köşüli, stahanovçu, garagumlu.*

Ancak özel adların sonuna “-sız, -siz, -dakı, -däki” ekleri getirilerek oluşturulan sözcükler bu kuralın dışındadırlar. (*Men Amandaki kitabı okadım “Ben, Aman’daki kitabı okudum”. Sen Meretsiz hiç yerik gitme “Sen, Meret’siz hiçbir yere gitme”*).

2. Birkaç sözcüğün ilk seslerinden oluşan kısaltmaların tamamı büyük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *SSSR, TSSR, MTS.*

3. Tamlayan olarak kullanılan özel adların ilk harfi büyük yazılmalıdır.

Örneğin: *Lenin yolu, Stalin bayrağı, Kalinin köçesi, Pakistan halkı.*

4. Bakanlıkların, kurumların, gazete ve dergilerin, okullarının, kolhoz-sovhozların, zavod-fabriklerin vb. adlarının birinci sözcüğünün ilk harfi büyük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *SSSR Oba hocalık ministrliğı. Türkmen devlet meditsina institutı, “Yaş kommunist” gazetı.*

Eğer böyle adların son sözcükleri de özel ad ise büyük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *“Sovet Türkmenistanı” gazetı.*

5. Cumhuriyetlerin, yüksek devlet organlarının ve kurumların isimlerini ifade eden sözcüklerin tümünün ilk harfi büyük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *SSSR Yokarı Sovetiniñ Prezidiumı, Türkmenistan Sovet Sotsialistik Respublikası.*

6. Devrim bayramlarının ve belli tarihi olayların adları olan öbeklerin birinci sözcüğünün ilk harfi büyük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *Oktyabr sotsialistik revolyutsiyası. Halkara ayallar günü, Birinci may (bayramı).*

Not: “Beyik Oktyabr’ sotsialistik revolyutsiyası” bu kuralın dışındadır.

7. Cümlelerin birinci sözcüğünün ilk harfi büyük harf ile yazılmalıdır.

Örneğin: *Kommunistik partiya şöhrat! Sen şähere haçan gitcek? Men şähere ertir gitcek.*

8. Şiirlerin her satırının ilk harfi büyük harf ile yazılmalıdır.

Not: Bazen şiirde cümle yapısının özelliği gereği bu kuralın dışına çıkılabilir.

Sözcükleri yeni satıra geçirme kuralı

1. Sözcükler yeni satıra hece olacak şekilde bölünerek geçiriliyor.

Örneğin: *og-lan, pag-ta, gurlu-şık, düz-günleşdirmek, el-li.*

2. “Paşşı, işşek” (Пащы, ищек) gibi sözcükler heceye bölünmeden yazılmalıdır.

3. Bir ünlüden oluşan heceler satır sonunda da bırakılmıyor, yeni satıra da geçirilmiyor.

Örneğin: *A-dam, A-şır, ma-ya (ма-я).*

4. Tire ile yazılan parçacıkların (bölecikler) (-la, -le, -ha, -hä, -da, -de, -dä) ve tekrar öbeklerinin yeni satıra geçirilmesi gerektiğinde satırın sonunda ve yeni satırın başında tire konulmalıdır.

III.

1. Türkmen dilinin yazımının meseleleri hakkında II. Dilbilim Kurultayı'nın kararlarının yerine getirilmesi herkes için zorunludur, diye kabul edilmelidir.

2. TSSR Bakanlar Kurulundan arz edilmeli:

a) II. Dilbilim Kurultayı'nın yazım hakkındaki kararlarına uygun olarak, okullar ve yükseköğretim kurumları için Türkmen dili ile ilgili müfredat, yeniden gözden geçirilmesi için TSSR Maarif Bakanlığını yükümlü etmeyi;

b) Türkmen dilinde kitap neşredilirken, II. Dilbilim Kurultayı'nın kararını sağlam bir şekilde desteklemek konusunda TSSR Bakanlıklarını, kurumlarını, neşriyatlarını ve redaktörlerini yükümlü etmeyi;

c) Kurultayın kararlarını üç ay içinde toplu halde neşretmeye TSSR Bilimler Akademisi'ni yükümlü etmeyi;

d) Kurultayın kararı neşir edildikten sonra bir yıllık süre içinde, devam etmekte olan sınıfların ve kursların programlarına uygun olarak okulların, yükseköğretimin öğrencilerinin bilimlerine değerlendirmek ile ilgili Türkmen dilinin yazımın yeni kurallarını yürürlüğe sokulması konusunda Maarif Bakanlığını yükümlü etmeyi;

e) II. Dilbilim Kurultayının kararlarının uygulanmasının kontrolünü gerçekleştirmek için TSSR Bilimler Akademisi bünyesinde daimî bir yazım komisyonunun kurulmasını.

Kaynakça

Hamzayev, M. Y., Altayev, S., Atayev, G., Açilova, G., Mesgudov, V., Meretgeldiyev, A. (1962). *Türkmen Diliniň Sözlügi*. Aşgabat: Turkmenistan Ilımlar Akademiyası Dil Bilim İnstitutı.

Kyýasowa, G., Geldimyradow, A., Durdyýew H. (2015) *Türkmen Diliniň Düşündirisli Sözlügi*. İki Tomluk. I tom A-Ž, II tom K-Z. (Baş Red.: Gurbanguly Berdimuhamedow). Magtymguly adyndaky dil we edebiyat instituty. Aşgabat: Ilım.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.